

Nagy Péter

Egy magyar ügynök Izraelbe telepítése

Izrael, mint önálló állam a kor két szuperhatalma, a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok támogatásával 1948. május 14-én jött létre, amikor Tel-Avivban David Ben-Gurion kikiáltotta a független Izraelt. A környező arab államok számára a frissen létrejött ország pusztája léte is elfogadhatatlan volt, így szinte rögtön megindult az arab–izraeli konfliktussorozat.

Az ötvenes évektől az arab államok körében szövetséget építő Szovjetunió a palesztinokat, míg az USA Izraelt támogatta. Ennek megfelelően Magyarország sem térhetett el a szovjet állásponttól. Bármilyen potenciális, Izraelben foganatosítható hírszerzési lehetőség jól jött a szovjetek és a tömb számára, főleg az 1956-os szuezi válság kapcsán, amikor az 1949-ben lezártnak hitt első arab–izraeli konfliktus kiújult.

Az „Öntevékeny” fedőnevű Kiss György¹ hírszerző Izraelbe telepítésének a kérdése is csak ebben a koordinátarendszerben értelmezhető. Munkámban arra keresem a választ, hogy az ügynök kiküldetése az 56-os forradalom utáni magyar kormányzat mérhetetlen bizonyítási kényszerének terméke volt-e, vagy valós hírszerzési potenciál rejtett benne, amit mindenképpen ki akartak aknázni.

A magyar–izraeli viszony 1948–1967

Izrael és a szovjet befolyási övezetbe tartozó Magyarország államközi kapcsolatait a hidegháború aktuális állása döntően befolyásolta, ennek megfelelően hullámozó tendenciát mutatott. A második világháborút követően a brit gyámság alatt lévő Palesztina kérdése a nagypolitika homlokterébe került. Az ügyet a frissen létrejött Egyesült Nemzetek Szövetsége (ENSZ) tárgyalta. A legfőbb kérdés a területen élő zsidó kisebbség sorsa volt, mely egyértelműen önálló államban képzelte el jövőjét. Az ENSZ 1947. november 29-én New Yorkban tartott vitát a kérdésről, melyben a formálódó bipoláris világ két szuperhatalma, a Szovjetunió és az Egyesült Államok is a független Izrael mellett tette le voksát. A végső szavazásnál harminchárom igen mellett tizenhárom nem és tíz tartózkodás született. Izrael állam ellen természetesen a környező, korábban függetlenedett és nemzeti hadseregekkel is rendelkező arab államok vok-

1. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/1. Kérdőjegy, 1957. május 14.

soltak, melyek már 1945. március 22. óta az Arab Ligába tömörültek, a területért felelős Nagy-Britannia pedig diplomatikusan tartózkodott, mivel nem akart a Liga államaival konfrontálódni, és teljesen elveszteni befolyását az egykori gyarmatain. Az ENSZ-határozat értelmében a szeparációnak legkésőbb 1948. augusztus elsejéig meg kellett történnie.²

A Szovjetunió lehetőséget látott a közel-keleti brit uralom gyengítésére azért, hogy Palesztina felosztása mellett tör pácát. Ben-Gurion 1948. május 14-én Tel-Avivban felolvasta Izrael függetlenségi nyilatkozatát,³ melyet követően a Truman-adminisztráció 11 perccel, a Szovjetunió pedig két nappal később elismerte az új államot.⁴ A szovjet szatellit államok hűen követték a szovjet direktívát. A magyar minisztertanács május 21-én hagyta jóvá az államközi kapcsolatok megkötését Izraellel, majd a prágai izraeli követ, Ehud Avriél, akit Magyarországra is akkreditáltak, 1949. január 31-én adta át megbízólevelét Budapesten. Izraelben pedig a jugoszláv főkonzulátus képviselte Magyarországot egészen 1949 júliusáig, amikor a blokkból kiebrudalt és a rágalomhadjárral sújtott Tito felmondta az egyezséget, illetve megtagadta a további képviseletet. Magyar követség csak 1950 májusában létesült Tel-Avivban.⁵ Magyarország 1948-ban, szovjet mintára az elsőik között létesített diplomáciai kapcsolatot Izraellel, ami egészen 1967-ig fenn is állt, amikor a Varsói Szerződés valamennyi országával egyetemben megszakították azt.⁶ A magyar hírszerzés 1958-ban önálló rezidentúrát létesített Izraelben.

Izraelnek születése pillanatától a léteért kellett küzdenie az ellene szövetkező szomszédos arab államokkal szemben. Ehhez minden partnerétől támogatásra volt szüksége, mindenekelőtt fegyverekre és a harcban bevethető – bevándorló – fiatal zsidókra. A fegyverszállítást a nyugati államok mellett szovjet engedéllyel és támogatással Csehszlovákia biztosította 1948 júniusától egészen augusztus 12-ig. Ekkorra Sztálin elhidegült Izraeltől, mert az inkább a Nyugat kegyeit kereste, mintsem a Szovjetunió barátságát.⁷ Az izraeli vezetés Magyarországról nagyszámú bevándorlót várt, így a kapcsolatfelvétel kezdetétől a kivándorlás lehetővé tételét kérte a magyar kormányzattól. A két álláspont között óriási szakadék volt. Izrael kezdetben ötvenezer, majd később harmincezer ember kivándorlásának az engedélyezését irányozta elő, azonban a végső, 1949-es megegyezésben mindössze háromezer szerepelt. A számok alakulásában óriási szerepe volt annak, hogy Moszkva, amikor rájött, hogy a frissen alakult ország inkább Nyugatra húz, kerek perec megtiltotta a kivándorlást Közép-Európából Izraelbe. A diplomáciai csatornák befagyása miatt a szerződésben

2. Gilbert, 1998: 145–146, 149.

3. Érdekes adalék, hogy Méir Vilner, az Izraeli Kommunista Párt vezetője is aláírta, természetesen csak azt követően, hogy lépését egyeztetette Moszkvával. (Gilbert, 1998: 179.)

4. Bentwich, 1960: 44.

5. Lukács-Fülöp, 2000.

6. Horn, 1991: 256.

7. Gilbert, 1998: 198, 212.

szereplő mintegy háromezer kivándorló is csak 1953-ra érkezhetett meg Izraelbe. A magyar hatóságok a kiválasztásnál előnyben részesítették azokat a kérelmeket, akik betöltötték ötvenötödik életévüket, vagy már élt kinn rokonuk. Nagy Imre miniszterelnöksége alatt az enyhülő légkörben ismét megcsillant a lehetőség egy megegyezésre, de a szovjet direktíva nem változott, az ötvenes években a Szovjetunió és a keleti tömb az arab államok támogatására rendezkedett be.⁸

Az 1948–1949-es arab–izraeli válságból Izrael jött ki győztesként, hiszen megőrizte függetlenségét, és meg tudta védeni magát a jelentős túlerőben lévő ellenségeivel szemben, ráadásul 1949. május 11-én még az ENSZ-tagságot is megszerezte. A konfliktus 1949 első felében békekötés nélkül zárult. Szíriával, Transzjordániával, Egyiptommal, Libanonnal fegyverszünetet kötöttek, amit Irak nem volt hajlandó aláírni.⁹ A kétségtelen siker ellenére Izrael elveszítette a Szovjetunió és a keleti tömb támogatását, jóindulatát, sőt a Szovjetunió egyenesen az ellentábor támogatásába kezdett. Az izraeli–szovjet viszony feszültté válásához az is hozzájárult, hogy az 1949-es választásokon nem a kommunisták győztek, valamint a marxista-cionista irányultságú Mapam sem jutott hatalomra.

Egyiptomban 1952. július 23-án Gamal Abdul Nasszer került hatalomra, aki szovjetbarát és Nyugat-ellenes politikát folytatott.¹⁰ Mély szégyenérzet élt benne a 1948-as események miatt, és az Arab Liga vezető hatalmává akarta tenni Egyiptomot. Egyszerre tetszelgett a nyugati kolonializmussal és a keleti kommunizmussal szembeni, független pánarab unió vezetőjének szerepében.¹¹ Innen egyenes út vezetett az 1956-os szuezi válsághoz. A palesztinok már 1954–55-ben folyamatos határvillongásokat hajtottak végre az izraeli határon, melyre 1955. február 28-án Izrael megtorló válaszcsepással válaszolt, aminek következtében Egyiptom elkezdte a határ menti izraeli települések bombázását. Mindazonáltal a konfliktus nem szélesedett ki, megmaradt a határ menti incidensek keretében. 1955 áprilisában az el nem kötelezett államok bandungi konferenciája – Nyugat-ellenes felhanggal, melyre Izrael nem kapott meghívót – nyomán, a kínai Csou Enlaj közvetítésével létrejöhetett Nasszer és a szovjet külügyminiszter, Dimitrij Szepilov találkozója, mely megalapozta Egyiptom szovjet haditechnikához jutását. Minderre válaszul Izrael a britektől, illetve a franciáktól kért és kapott segítséget.¹² Nasszer az 1956 októberére megérkezett szovjet haditechnikával felszerelkezve fel is vonult az egyiptomi–izraeli határra. A fenyegetés ellenére Ben-Gurion kezdetben a preventív háború megindítása ellen volt, később azonban ez elkerülhetetlenné vált.¹³ Főként azért, mert sikerült tető alá hozni egy megegyezést a britekkel és franciákkal arról, hogy Izrael megtámadja Egyiptomot, elfoglalja a Sí-

8. Erdei, 2004: 74–77.

9. Gilbert, 1998: 233–239.

10. Uo. 257.

11. Bentwich, 1960: 54–55.

12. Gilbert, 1998: 279, 281.

13. Bentwich, 1960: 56.

nai-félszigetet, majd amikor eléri a Szezei-csatornát, a két nagyhatalom beavatkozik, kikényszeríti a fegyverszünetet, ezzel nemzetközivé téve a csatornát, és nem utolsósorban megalázva a szovjetbarát Nasszert. A támadás október 29-én indult, majd 30-án az előzetes megbeszéléseknek megfelelően megérkezett a két nagyhatalom ultimátuma, ami mindkét felet felszólította a csatorna 10 mérföldes körzetének elhagyására. Izrael ezt figyelmen kívül hagyta, Egyiptom pedig elutasította.¹⁴ November másodikán az ENSZ határozatban szólította fel a feleket a fegyverszünetre, melyet Izrael el is fogadott, hiszen Gázában ő parancsolt, ráadásul megszerezte a Sínai-félsziget jelentős részét is. November ötödikén brit–francia csapatok szállták meg a Szezei-csatornát, ezzel megtörve a felette gyakorolt egyiptomi fennhatóságot, a Szovjetunió pedig ballisztikus rakéták bevetésével fenyegette meg Izraelt, majd egy nappal később Eisenhower amerikai elnök is felszólította Ben-Guriont, hogy sürgősen vonja vissza csapatait. Végül, november 14-én Izrael elfogadta az ENSZ határozatát, miszerint vonuljon ki, de garanciát kért arra, hogy az egyiptomiak nem használják Gázát arra, hogy terrorakciókat indítsanak izraeli földön, illetve nem zárják le Tiráni-szorost. A végleges kivonulásra csak 1957. március elsején került sor, amikor a terület ENSZ-védnökség alá került.¹⁵

Miközben a nemzetközi érdeklődés a Közel-Keletre összpontosult, Magyarországon lezajlott az 56-os forradalom az akkori kommunista rezsim ellen. A szovjet beavatkozás után hatalomra kerülő Kádár-kormányt a nemzetközi közösség – leszámítva a baráti szocialista országokat – elutasította. Izrael viszont az első között hajlandó volt az ekkor igencsak kétes legitimitással bíró új magyar vezetéssel kiegyezni, olyannyira, hogy nagyköveti szintre emelte az addig meglévő, de igencsak fagyos állapotban lévő diplomáciai kapcsolatokat. Az izraeli kormányzat célja az volt, hogy a jelentős számú magyarországi zsidóság minél nagyobb hányadát az új hazába való bevándorlásra kapacitálja. A forradalom utáni hónapokban úgy tűnt, hogy a számítások reálisak voltak. 1956 januárja és novembere között még csak mindössze 223 kivándorló személy akadt, ugyanakkor a forradalom után ez jelentősen megugrott, és 1956 decembere és 1957 áprilisa között ez a szám már 4142-re emelkedett. Ez annak is köszönhető volt, hogy a még eléggé képlékeny kormányzat engedékenynek mondható kivándorlási politikát alkalmazott. Az egyre jobban összezáró és megszilárduló hatalom, valamint egy izraeli szempontból felettébb kínos incidens nyomán ez a tendencia megváltozott.

1957. április 8-án a magyar hatóságok tudomására jutott, hogy az egyik kivándorló panaszt tett Izraelben, hogy nem kapta meg értékeit, ingóságait, amiket el kívánt vinni magával Magyarországról. Ezenfelül az is feltűnt az illetékes magyar hatóságoknak, hogy Izrael budapesti követsége a mindennapi működés biztosítására feltűnően kevés devizát váltott át forintba a Magyar Nemzeti Banknál. A bevett gyakorlat az volt, hogy aki kivándorolni készült, meglátogatta a követséget, készpénzét és vagyon-

14. Gilbert, 1998: 298–300.

15. Uo. 304–309.

tárgyait átadta, majd azzal az ígérettel, hogy Izraelbe érkezve megkapja őket, távozott. Magyarul az izraeli követség csempészési incidensbe keveredett, melynek az lett az eredménye, hogy Tuval követet berendelte a magyar Külügyminisztérium, és tájékoztatta, hogy a követség kereskedelmi attaséját a Magyar Népköztársaság haladéktalanul kiutasítja az országból. A magyar hatóságok emellett kártérítési igénnyel is felléptek, valamint leállították a kivándorlást. Izrael tagadta, hogy a követség belekeveredett volna ilyesmibe, de a kivándorlás újbóli engedélyezése érdekében a kártérítés megfizetésétől nem zárkóztak el.¹⁶

Még az ügy kipattanása előtt Izrael a kivándorlás megkönnyítéséért cserébe jelentős gazdasági engedményeket, segítséget ajánlott Magyarország számára. A magyar pénzügyi és külkereskedelmi szervek támogatták volna ezt a megoldást, de a Külügyminisztérium politikai vezetése elutasította a javaslatot, mivel az szembement volna a Szovjetunió arab államokat támogató politikájával. Ugyanakkor az 1956-os forradalom által megtépázott Magyarországnak szüksége volt minden anyagi támogatásra, így például a csempészési ügyből származó kártérítésre is. Az izraeli fél lépten-nyomon hangsúlyozta, hogy nem tartozik semmivel, ugyanakkor érdekelt volt a kivándorlás újraindításában is. A magyar vezetés ugyan azt kommunikálta, hogy semmilyen gazdasági előnyért cserébe sem hajlandó „kiárusítani” zsidó vallású állampolgárait, de valójában éppen az ellenkezőjében volt érdekelt. Innentől igazából nem a megállapodás megkötése, hanem annak elkendőzése volt a kérdés. A megoldást Fekete János, a Magyar Nemzeti Bank devizagazdálkodási főosztályvezetőjének Genfben küldése jelentette, ahol az izraeliekkel találkozott és tárgyalt. 1958. szeptember 22-én megkötötték az egyezség, miszerint Izrael négy részletben másfél millió dollárt utal át Magyarországnak, amely cserébe engedélyezi a kivándorlást. Az összeg első részlete minden probléma nélkül megérkezett, azonban a második és harmadik részlet a meghatározott 1959. április 30-i és augusztus 31-i határidőig sem került átutalásra. Azért történhetett ez, mert az izraeli kormány úgy érezhette, hogy a magyar fél nem tartotta a szavát, mivel az engedélyezett kivándorlási kvótát nem az 1957 eleji, hanem az 1956 eleji szinthez igazította, ami körülbelül nyolc–tíz embert jelentett havonta. Mivel a pénz nem érkezett meg, nyár végére a kivándorlást teljesen leállították. A megoldást egy újabb megállapodás jelentette 1959 végén, amiben Izrael még 5% késedelmi kamatot is vállalt. Innentől ténylegesen megindult a kivándorlási folyamat, a magyar hatóságok jóindulatúan jártak el a benyújtott kérelmekkel, bár a létszám még mindig nem érte el az izraeliek által reméltet. 1961-ben az utolsó részlet is kifizetésre került, a kivándorlás pedig viszonylag lassú ütemben folydogált, 1964-től pedig erős visszaesés figyelhető meg. Ez azonban nem politikai vagy hatósági döntés nyomán következett be, hanem a kivándorlási kedv csappant meg az egyre inkább konszolidálódó és élhetővé váló kádári Magyarországon.

16. Kovács, 2013: 103.

A magyar-izraeli kapcsolatok nagymértékben függtek a világpolitikai eseményektől, és bár formailag 1967-ig volt diplomáciai kapcsolat a két állam között, de a hidegháború ellentétes pólusra sodorta őket, ugyanakkor, amint azt láthattuk, az érdekek esetenként találkozhattak is. Kiss György hírszerzővé avanzsálása és tevékenysége csak ezeknek a multi- és bilaterális érdekeknek, folyamatoknak a figyelembevételével értékelhető megfelelően.

Kiből lesz hírszerző?

Az 1950-es években a megbízhatóság és a szocializmushoz való maximális hűség sok esetben a „szakmaisággal” azonos fontossággal bírt az ügynökök kiválasztásakor. Ez a fajta hozzáállás csak a hatvanas években változott meg, és lassan nyitni kezdtek a professzionálisabb hírszerzés felé. Természetesen egy autoriter rezsim titkosszolgálatánál már csak a kiválasztási rendszer sajátosságai miatt sem beszélhetünk igazi „szakmaiságról”. Mindazonáltal az ötvenes évek szigorú ideologikus szolgálata a hatvanas-hetvenes évekre valamelyest lazultak, bár a külvilággal szembeni paranoia és bizalmatlanság megmaradt, aminek a következtében nyugati nyelveket nem beszélő emberek kerültek külföldi kiküldetésre. Elmondható, hogy Kiss György beszervezési kálváriája idején, 1957-ben a forradalom által jelentősen megtépázott államvédelem/állambiztonság hírszerzése még messze nem volt ütőkép.

A beszervezendő ügynök 1929-ben született Csepelen, tehát túl fiatal volt ahhoz, hogy kompromittálja magát a szocialista hatalom által diszkreditált Horthy-rendszerben, illetve a nyilas rémuralomban. Felnőtt életét a második világháború lezárása után a koalíciós időszak idején kezdte meg, így mondhatni gyanú felett állt, az újonnan felálló szocialista Magyarországon jó előjellel indult neki a nagybetűs életnek.¹⁷

Kereskedelmi érettségit, valamint elektroműszerész képzettséget szerzett, és egy bőrdíszműgyárban helyezkedett el. Időközben, 1950-ben kérvényezte MDP-be való felvételét, amely 1951-ben meg is történt. Innen mondhatni villámkarriert futott be a Rákosi-rendszer hierarchiájában. Először pártiskolába járt, majd mindennemű egyéb szakmai képzettség nélkül jelentkezett a Pest Megyei Rendőrkapitányságra nyomozónak, ahová – mint hűséges kádert – 1951. augusztus 20-án fel is vették, majd 1952-ben az Eötvös Loránd Tudományegyetem jogi fakultására is felvételt nyert.¹⁸ Ekkoriban még az ÁVH-ba való belépéssel is kacérkodott,¹⁹ de erre nem került sor. Felfelé ívelő karrierjében azonban törés következett, ugyanis önéletrajzában nem említette azt a párt számára egyáltalán nem mellékes tény, hogy Nyugaton élő rokonai vannak, valamint édesapja nyilas párttagságát sem vallotta be.²⁰ Mindezt azzal indokolta, hogy nem gondolta, hogy fontos lehet az, hogy a szovjet Vörös Hadsereg előtt Auszt-

17. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/1. Kérdőjegy, 1957. május 14.

18. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/1. Önéletrajz, 1957. július 15.

19. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/2. Jelentés, 1958. október 25.

20. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/1. Önéletrajz, 1957. július 15.

riába menekült édesanyjával és egészen 1946-ig ott is maradtak, és csak ezek után tértek haza. Állítása szerint arról, hogy édesapja, ugyan csak pár hónapra, de tagja volt a Nyilaskeresztes Pártnak, ő maga nem is tudott.²¹ Mulasztása miatt 1952-ben kizárták a pártból, melynek következtében a rendőrségnél egyből „rendelkezési állományba” helyezték, majd el is távolították. Kiss György a Rákosi-féle „éberség” áldozata lett. Kizárása után anyagi helyzete romlásnak indult, viszont az egyetemi tanulmányait zavartalanul folytathatta. Többször fellebbezett, de csak a Nagy Imre miniszterelnöksége alatt tapasztalható enyhülő körülmények között talált meghallgatásra. Végül 1954-ben visszavették az MDP-be, „kilengését” ugyan nem felejtették el, de már csak egy „szigorú megrovással” szankcionálták, a rendőrséghez azonban már nem kerülhetett vissza.²² A forradalom után megvolt rá a lehetősége, hogy mint nyomozót rehabilitálják, de mivel csak egy kerületi rendőrkapitányságra kerülhetett volna, ő pedig a főkapitányságon képzelte el magát, így még csak nem is jelentkezett.²³

A pártba való visszavétele után anyagi helyzete rendeződött, elkötelezettségét bizonyítandó, 1955-ben önkéntesen részt vett Sztálinváros építésében.²⁴ A forradalom alatt nem viselt fegyvert, az éjszakákat mindig otthon töltötte feleségével és apósával, csak napközben látogatta meg édesapját, illetve testvérét. „Rendszerellenes tevékenységet” nem folytatott. Az MSZMP-nek nem lett tagja, mert elvi problémái voltak a csatlakozással kapcsolatosan.²⁵ Az októberi események után elvált feleségétől, aki 1957. február 19-én két korábbi házasságából származó gyermekével kivándorló útlevelemmel²⁶ Izraelbe települt, Kiss szerint azért, mert feleségét 1944-ben zsidó származása miatt deportálták és az októberi eseményekben a magyar antiszemitizmus ismételt fellángolását látta, ami elől mindenképpen el akart menekülni.²⁷ Az állambiztonság meglátása szerint viszont édesanyja nyomására távozott.²⁸

Volt felesége távozása után levelező viszonyban maradtak, kiderült, hogy a nő gyermeket vár tőle, ráadásul Izraelben nem jöttek be a számításai, így igen rossz körülmények között éltek odakint. Időközben Kiss György is megbánta, hogy nem vándorolt ki családjával együtt, ezért minden követ igyekezett megmozgatni annak érdekében, hogy kijusson. Először turistavízumot igényelt a KEOKH-tól, hogy haza-

21. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/1. Jelentés, 1957. július 15.

22. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/1. Önéletrajz, 1957. július 15.

23. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/1. Jelentés, 1957. augusztus 15.

24. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/1. Önéletrajz, 1957. július 15.

25. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/1. Környezettanulmány, 1957. július 20.

26. Magyarország és Izrael között 1949-től létezett egy államközi egyezmény, aminek értelmében évente 3000 olyan személy vándorolhatott ki Izraelbe, akinek közeli hozzátartozója élt ott. Ha ez a kvóta nem telt be, 55 év feletti magyar állampolgárok is kivándorolhattak. A kivándorló útlevél a hivatalos forma volt. Ugyanakkor ez nem jelentette a magyar állampolgárság automatikus elvesztését. Elvileg bármikor vissza lehetett térni, természetesen BM-engedéllyel. Sok esetben még a külföldi állampolgárral való házasságkötés sem jelentette a kivándorló útlevél megszerzését. (Becsik-Nagy, 2005: 19, 21–22.)

27. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/1. Önéletrajz, 1957. július 15.

28. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/1. Környezettanulmány, 1957. július 20.

hozhassa feleségét. Miután ezt nem kapta meg, kivándorló-útlevélért folyamodott, de a fentebb említett okok miatt ekkor már kivándorlásra nem volt lehetőség. Eközben családja izraeli pénztelenségét enyhítendő, megpróbált magyar családi pótlékot kintre folyósíttatni, de ez sem sikerült. Útlevélkérelmeinek elutasítása után sportoló barátait, a Ferencváros labdarúgóját, Dr. Dékány Ferencet, valamint az Újpesti Dózsa csillagát, Szusza Ferencet kérte arra, hogy járjanak közben. Próbálkozásait azonban nem koronázta siker.²⁹ Egyetemi ismerősétől kért tanácsot, aki azt javasolta neki, hogy próbáljon meg a minisztertanácsnak egy keresetet beadni, aminek folyamánként esetleg Kádár személyesen is meghallgathatná, de kérelmét Münnich Ferenc titkársága visszautasította.³⁰ Végül elkeseredésében a szökést latolgatta, melynek érdekében feleségül kívánt venni egy ismerős vaskeresztesi lányt, hogy az esküvő előkészítésének ürügyén engedélyt kapjon a határzónába való bejutásra, de ez is kudarcba fulladt.³¹ Végül egyetemi évfolyamtársa – akit sokszor zaklatott közbenjárásért – javasolta, hogy ajánlja fel szolgálatait a hírszerzésnek.³²

Kiss György, mivel állítása szerint érdekelte a hírszerzés és a kémkedés, továbbá úgy vélte, eleget is olvasott róla, 1957 májusában hírszerzőnek jelentkezett Sárdi Örnagnál, aki az útlevéligyeit bírálta el. Az állambiztonság sokáig nem tudott mit kezdeni ezzel a helyzettel. Ők maguk úgy értékelték, hogy az illetőt hazafias szándék vezérli, de a kivándorlási hátsó szándék is tagadhatatlan. További hátrányt jelentett, hogy korábban rendőrként szolgált.³³ A döntés mintegy fél évet vett igénybe, eközben a leendő hírszerző bejáratossá vált a budapesti izraeli követségre, és diplomatakkaal ismerkedett, akiről jelentéseket írt, melyeket precizitás és részletesség jellemezett.³⁴ Végül a rengeteg ellenérvet figyelmen kívül hagyva „Öntevékeny” fedőnéven Izraelbe telepítették. Valószínű, hogy a döntésben szerepet játszott az, hogy a keleti blokk és Izrael viszonya ekkoriban nem volt felhőtlen, a romjaiból frissen feltámadt magyar kormányzat pedig szeretett volna a közösség hasznos tagja lenni. A kádári vezetés hálával tartozott mindenekelőtt a Szovjetuniónak, amiért az „ellenforradalom” idején „rendet tett”, illetve valamennyi „testvérállamnak”, akik gazdasági segítséget nyújtottak. Kiss György személyében Magyarországnak hírszerzője lett a kapitalista Izraelben, ami nem kis presztízsnyerést jelentett.

A hírszerző kiképzése és telepítése

Kiss György kiképzése 1957. november végén indult meg azzal a céllal, hogy Izraelbe érve munkát vállaljon, elhelyezkedjen, és kiépítse hírszerző bázisát. Az akcióhoz

29. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/1. Jelentés, 1957. július 15.

30. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/1. Jelentés, 1957. augusztus 15.

31. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/1. Jelentés, 1957. november 2.

32. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/1. Jelentés, 1957. augusztus 15.

33. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/1. Jelentés, 1957. július 15.

34. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/1. Jelentés, 1957. augusztus 17.

Tömpe István miniszterhelyettes engedélyét kérték és kapták meg az illetékes hatóságok.³⁵ Az ügynök Izraelbe helyezéséről miniszteriális szinten született jóváhagyás, tehát egyáltalán nem tekinthető az állambiztonság partizánakciójának. Az természetesen jól látszik a miniszternek eljuttatott anyagból, hogy a történetnek lehető legjobb oldalát domborították ki, ebből is sejthető, hogy a „cég” beosztottai nagyon szereték volna a dolgot tető alá hozni. Ez a fajta buzgalom a forradalom utáni újra- és átszervezett titkosszolgálat bizonyítási vágyának tekinthető.

A kiképzési procedura tartalmazott elméleti, valamint gyakorlati feladatokat is, melyek elvégzése nélkül az ügynököt nem engedték volna külföldre. Az iratokból visszavezethető a metódus, miszerint az egyes előadásokon szerzett tudásáról Kissnek írásban kellett számot adnia, majd az általa kézzel leírtakat tartótisztje tisztázat formájában írógéppel legépelte. Egyrésről leellenőrizte annak helyességét, valamint praktikusán könnyen olvashatóvá tette. Ezeken az iratokon értékeléseket nem találunk, de meg kellett elégednünk, hiszen az ügynököt végül is a terepre küldték. Ilyenformán elsajátította a hírszerzés mindenkor feladatáról és céljáról készült tananyagot,³⁶ a megfigyelés módszertanát,³⁷ valamint az ügynöki eszközrendszerrel is tisztába került. Elsajátította a találkozók megfelelő konspirációval való megszervezésének módszereit,³⁸ annak különböző formáit,³⁹ illetve a gyakorlati lebonyolítás módjait,⁴⁰ valamint az arra való felkészülés mikéntjét is.⁴¹ Megtanították neki, hogy miként viselkedjen különböző szituációkban,⁴² hogyan tudja tanulmányozni észrevehetetlenül embertársait,⁴³ valamint a kapcsolattartásban elengedhetetlen „postaláda” használatát is.⁴⁴ Az „iskolapadban” elsajátított ismereteket egy ízben a gyakorlatban is próbára tették, amiben sikeresen helyt állt. Városi környezetben, Budapesten megfigyelték, feladata pedig az volt, hogy észrevegye a figyelőket, és bármilyen eszközzel rázza le magáról követőit.⁴⁵ Az ügynök fejébe rengeteg információt töltöttek, ugyanakkor ezeknek a tényleges használatát már csak az idő rövidsége miatt sem tudhatta tökéletesen elsajátítani, annak ellenére, hogy mint láttuk, az egyetlen gyakorlati feladatot sikeresen abszolválta. Akármennyire is állították az operatív tisztek, hogy fokozatos, teljes körű kiképzésben vett részt, az általuk rögzített szűk másfél hónapos kiképzési idő nem erről tanúskodik.

35. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/2. Szolgálati jegy, 1957. december 3.

36. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/2. A hírszerzés célja és feladata.

37. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/2. Feljegyzés, 1957. november 22.

38. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/2. Találkozó szervezése.

39. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/2. A személyes találkozó esetei.

40. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/2. A személyes találkozó lebonyolításának módjai.

41. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/2. Találkozóra való felkészülés.

42. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/2. Viselkedés, 1958. január 20.

43. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/2. Emberek tanulmányozása.

44. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/2. Postaláda.

45. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/2. A megfigyelésről.

A kiképzést követően az újdonsült hírszerző elvileg készen állt arra, hogy Izraelben szolgálja hazája érdekeit. Feladata az volt, hogy a célországba érkezése után teremtsen meg saját anyagi és erkölcsi bázisát, azaz minél jobban illeszkedjen be a fogadó közösségbe, s ha szükséges, ehhez használja fel rokonait és kapcsolataikat. Elsősorban Tel-Avivban szerették volna elhelyezni, nyilván azért, mert a magyar követség is ott volt, így is megkönnyítve a kapcsolattartást. Ahhoz, hogy érdemi munkát végezzen, olyan állást kellett szereznie, ahonnan operatív értékű anyagot tudott biztosítani, így a sport, a rendőrség, a kereskedelem vagy a közigazgatás területét javasolták számára. Kecsegtető lehetőség volt, hogy felvegye a kapcsolatot egykori futballtrénerével, Kiss Andrással, aki ekkor az izraeli válogatott országos bizottságának elnöke volt. Információt vártak tőle az izraeli ügynökhelyzetről, valamint az ottani magyar szervezeteiről. Továbbá Izraelből, mint kapitalista országból, gyanúeltérítéssel fel tudta venni a kapcsolatot az Egyesült Államokba, illetve Kanadába emigrált ismerőseivel, akiket ilyen módon szintén ellenőrzés alá lehetett vonni. Az operatív feladatok mellett fontosnak találták kiemelni, hogy fejlessze angol, valamint héber nyelvtudását.⁴⁶ Ennél a pontnál látszik csak igazán, hogy mennyire rohamtempóban és megalapozatlanul történt a kiképzés. Az, hogy az ügynöki praktikák oktatásával igencsak rövid időt töltöttek, önmagában még nem akkora probléma, de a nem megfelelő nyelvtudás már kétségeket ébreszt azzal kapcsolatban, hogy az ügynöknek ténylegesen szántak-e gyakorlati feladatokat.

A telepítés legendáját az ügynök maga hintette el korábban az izraeli követségen szerzett ismerősei körében. Kiss György jó viszonyt alakított ki Erfát és Bár-Jehuda követségi alkalmazottakkal; az utóbbinak azt is megemlítette, hogy elkeseredésében már a disszidáláson is gondolkodik, mire az biztosította arról, hogy ha valamilyen módon kapitalista ország izraeli követségén jelentkezik, akkor segítséget fog kapni a továbbutazáshoz.⁴⁷ A Nyugatra való eljutást már az állambiztonság apparátusa bonyolította le. Ekkor már nem volt probléma, hogy családlátogatás címszó alatt Kiss György számára útlevelet adjanak ki az NDK-ba utazáshoz, sőt a berlini magyar rezidentúra még azzal is meg volt bízva, hogy amennyiben az NDK összekötő tisztje vagy akármelyik állami szerve kikérné a véleményüket a vízumkiadás előtt, akkor adják jóváhagyásukat. A berlini magyar központ feladat volt az is, hogy Kiss átjuttassa Nyugat-Berlinbe, ahonnan pedig már az izraeli misszió Bár-Jehuda közbenjárásával továbbsegíti a magyar áldisszidenst. Kiss György – a megbeszéltek szerint jobb kezében a *Népakarat* című újsággal – január 19-én megérkezett Kelet-Berlinbe, ahol Monostori „Baráth úrtól érkezett Ön Budapestről?” ellenőrző kérdéssel fogadta, mire Kiss az „Igen, Baráth úr jó barátom, és Götzékhez jöttem” mondattal válaszolt.⁴⁸ A sikeres beazonosítás után, eredetileg 21-én tervezték átvinni Nyugatra, de ekkor elaludt, valamint túl sok poggyászt vitt magával. Mivel ragaszkodott az ingóságaihoz,

46. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/2. Megbízás, 1958. január 14.

47. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/2. Összefoglaló, 1957. november 4.

48. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/2. Feljegyzés, 1957. november 22.

többek között gyertyatartókhoz, azokat a rezidentúra emberei vitték át, és egy csomagmegőrzőbe zárták. Végül 22-én sikerült az ügynököt Nyugatra disszidáltatni. A négyhatalmi megszállás alatt álló városban a keleti zónából Nyugatra való átjutás ekkoriban még nem volt különösebben veszélyes küldetés, hiszen még a fal és a határok lezárása előtt vagyunk. Monostori a már említett hibák mellett felhívta a központ figyelmét arra, hogy Kiss György legendája erőltetett, gyenge lábakon áll; ha a nyugat-németek elkapják, simán átlátnak majd rajta. Szerencséjére azonban pont az ő autóját nem ellenőrizte senki, így gond nélkül átjutott. Mindemellett az ügynök képtelen volt angolul vagy németül kommunikálni, még csak egy szobát sem tudott magának lefoglalni. Végül azonban Monostori megdicsérte, hogy „*jól kiképzett ügynök módjára viselkedett*”.⁴⁹ Monostori, mint Berlinben szocializálódott hírszerző, tökéletesen tisztában volt azzal, hogy otthonról egy zöldfülűt küldtek, akinek még csak megfelelő legendát sem tudtak legyártani, és aki majdnem minden tekintetben megbukott az éles vizsgán, de szerencséjével és hathatós segítséggel végső soron a rezidentúra tovább tudta juttatni. Az értékelés egyetlen zavart keltő eleme, a végezetül odahelyezett dicséret, valószínűleg a mondandója élének a tompítására szolgált, valamint arra, hogy ne tűnjön a központtal szemben kioktatónak.

Kiss György onnantól kezdve, hogy Nyugat-Berlinbe érkezett, gyakorlatilag eltűnt megbízói látóköréből. A kapcsolattartásra az előre megbeszélt szövevényes módon, ugyanakkor rendkívül egyszerű eszközökkel került sor. Itt már nem volt rezidentúra, amely segítségére sietett volna, csak és kizárólag önmagára volt utalva, a vasfüggöny túloldalán, Budapesten pedig reménykedtek a legjobbban, és várták az előre megbeszélt jelzéseket. Az utolsó menszvár egy esetleges fiasco esetén Nyugat-Berlinben volt, ahova a magyar titkosszolgálat keze még elért, ha minden kötél szakadt. Ezek után egy bizonyos Adler Zoltánnak, Budapest, XIX. kerület, József Attila utca 13. szám alatti – nyilvánvalóan konspirált lakás – címére kellett képeslapot, levelet írnia, melyekben virágnyelven és kódüzenetekkel tudta jelezni, hogy merre jár, és hogy minden rendben van-e. A „Drága Barátom” megszólítás azt jelentette, hogy minden a tervnek megfelelően halad, míg a „Kedves Barátom” címzés arról értesítette a magyar hatóságokat, hogy problémák adódtak. Az izraeli kapcsolatfelvétel is előre meg lett beszélve. Amikor Kiss az Izraelbe utazás előtti utolsó fázisba ért (minden szükséges iratot és jegyet beszerzett), táviratot küldött a már említett címre, és az azon feltüntetett dátumtól számított négy hónap múltán volt esedékes az első találkozó a Tel-Avivban található Zion filmszínház előtt, délután négy órakor, maximum 20 perc várakozási idővel. A biztonság kedvéért a biztosító találkozó az eredetihez képest egy hónappal később ugyanott lett volna megtartva. Mindkét esetben az ügynöknek a rá jellemző módon hajadonfőtt, napszemüvegben, az aktatáskáját zsebre dugott kezével a hónalja alá szorítva kellett megjelennie, a jelszó pedig, amivel kap-

49. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/2. Jelentés, 1958. február 1.

csolattartója megszólítja: „Nem Mátrai úrhoz van szerencsém Haifából?” A válasz pedig „Tévedés, engem Kissnek hívnak, és régóta nem jártam Haifában” volt.⁵⁰

Kiss György az első, még kelet-berlini bejelentkező képeslapját elrontotta, mivel azt mindenféle megszólítás nélkül küldte el,⁵¹ ugyanakkor a későbbiekben Nyugat-Berlinből már a megfelelő formulával jelezte, hogy minden rendben van.⁵² Később Frankfurtból,⁵³ majd Marseille-ből jelentkezett.⁵⁴ Az utazás előtti utolsó képeslapon január 28-át jelölte meg, ezért az első izraeli találkozóra 1958. május 28-án került sor.⁵⁵ Az állambiztonság hihetetlenül nagy kockázatot vállalt akkor, amikor a nem kielégítő módon kiképzett leendő hírszerzőt mindenféle biztosítás nélkül kvázi „át-dobta” a vasfüggönyön, ezzel a küldetés sorsát teljes mértékben az ügynök kezébe helyezte. Ez a fajta magatartás nem megszokott egy olyan szervezettől, amely általában messzemenően biztosítja, sőt néhol túlbiztosítja az akcióit. Az egész telepítési terv az elejétől a végéig, a legapróbb részletekig megtervezett volt, csak éppen a legrizikósabb résznél engedték el a „zöldfülűnek” tekinthető ügynök kezét. Ezzel együtt a leendő hírszerző minden probléma nélkül eljutott Izraelbe.

A tel-avivi találkozó rendben lezajlott Kiss György és tartótisztje, Kiss Dezső rendőr őrnagy – fedőnevén „Tokaji Béla”⁵⁶ – között. Pontosan a megbeszélt időpontban érkezett, és beszámolt az elmúlt időszak eseményeiről. A nyugat-berlini izraeli misszió, ahogyan azt feltételezték, kiállt mellette, ellenőrzés nélkül engedték tovább, majd két napot Frankfurtban, illetve két hetet Marseille-ben töltött, ezután Haifában megkapta az ideiglenes izraeli személyi igazolványát, és mehetett a családjához Netánjába. Kezdetben jól fogadták, a helyi futballcsapatnál edzői állást kapott, de az iránta tanúsított jóindulat hamar alábbhagyott, ahogy kiderült, hogy nem zsidó. Ezek után a hatóságok is jobban odafigyeltek rá: május 21-én udvarias formában, de részletesen kihallgatták. Pontosan tudni szeretnék volna, hogy miért és hogyan szökött el, képeznek-e ki Magyarországon területén egyiptomi terroristákat, illetve a szovjetek telepítettek-e rakétákat az országba.⁵⁷ A rugalmas izraeli bevándorláspolitikája lehetővé tette, hogy az ügynök könnyen bejusson az országba, megkapja a kezdeti juttatásokat és befogadják. Ugyanakkor a foghíjas angol nyelvtudás, a héber nem tudása óhatatlanul is felvetette a kérdést, hogy mit is keres egy ilyen ember Izraelben. Többek között ennek köszönhető, hogy viszonylag hosszú idő után kérdezték csak ki.

50. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/2. Megbízás, 1958. január 14.

51. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/2. Képeslap, Adler Zoltánnak Kelet-Berlinből.

52. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/2. Képeslap, Adler Zoltánnak Nyugat-Berlinből.

53. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/2. Képeslap, Adler Zoltánnak Frankfurtból.

54. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/2. Képeslap, Adler Zoltánnak Marseille-ből.

55. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/2. Palotás levele Tokajinak Tel-Avivba, 1958. április 17.

56. Pál, 2016a: 113.

57. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/2. Jelentés, Tel-Aviv, 1958. május 31.

Amikor az ügynök és tartótisztje egy hónappal később újra találkozott, már az ideiglenes munkahelyét is elvesztette, munkanélküli lett,⁵⁸ ami a nyár folyamán sem változott.⁵⁹ Ezt megoldandó szeretett volna hivatásos, fizetett hírszerzővé válni, de ezt a kérést nem teljesítették.⁶⁰ Az őszi futbalszezon indulásakor sikerült leszerződnie a Beitar Jerusalem csapatához, mint játékos és edző, ezzel anyagi helyzete is helyreállt, valamint ismét felcsillant a remény, hogy telepítése nemcsak pusztán pénzfecsérlés volt, hanem értékes információkat is tud majd szállítani.⁶¹ Ez azonban csak hiú ábrándnak bizonyult, mivel a csapat nem jutott fel az első osztályba, és egy másik szakember feleannyi pénzért is vállalta az edzőséget, így Kisst ismét elbocsátották. Kapcsolattartója véleménye szerint megint csak származásával volt a gond, mert annak köszönhetően, hogy a Beitar Izraelben az egyik legfontosabb „nemzeti” csapatnak számított, nem-zsidóként ledolgozhatatlan hátrányba került.⁶² Ekkor a központ jobbnak látta az ügynök pihentetését, azaz fél évre felfüggesztették a vele való érintkezést, hogy az életének rendbetételére koncentrálhasson. Természetesen ez azt is jelentette, hogy semmilyen anyagi támogatást nem remélhetett a magyar „munkaadójától”.⁶³

Tartótisztje mindent megtett ügynökéért, javasolta a központnak, hogy helyezték át másik országba, ami azonban elutasításra került.⁶⁴ Az operatív kapcsolatot 1959 júliusában megszakították, mivel a kitűzött feladatait az ügynök egyáltalán nem teljesítette, ugyanakkor rendszeresen pénzzuttatást, illetve kedvezményeket várt el.⁶⁵ Ezzel párhuzamosan felszólították a hazatérésre is,⁶⁶ amit 1960 tavaszáig tehetett volna meg.⁶⁷ Ezután már csak a követségen keresztül tartották vele kapcsolatot, de az év végén behívták az izraeli hadseregbe kötelező sorkatonai szolgálatra, ami után – a megállapodás szerint – jelentkeznie kellett volna. Ez azonban nem történt meg, 1959 decembere óta csak annyit tudtak róla, hogy a következő év január 6-án vonul be.⁶⁸ Miután az ügynök nem jelentkezett, a központ várt még egy évet, majd hivatalosan is kizárta a hálózathoz.⁶⁹

58. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/2. Jelentés, Tel-Aviv, 1958. június 26.

59. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/2. Jelentés, Tel-Aviv, 1958. augusztus 5. és szeptember 20.

60. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/2. Jelentés, Tel-Aviv, 1958. szeptember 20.

61. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/2. Jelentés, Tel-Aviv, 1958. december 1.

62. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/2. Jelentés, Tel-Aviv, 1959. február 11.

63. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/2. Palotás levele Tokajinak, 1959. február 11.

64. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/2. Jelentés, 1959. március 5. és Palotás levele Tokajinak, 1959. március 9.

65. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/1. Határozat, 1964. április 20.

66. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/2. Jelentés, Tel-Aviv, 1959. június 17.

67. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/2. Palotás levele Tokajinak, 1959. augusztus 11.

68. ÁBTL 3.2.5. O-8-317/1 Sós utasítása Dunainak, 1965. február 10.

69. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/2. Kizárási határozat, 1961. február 16.

Az ügy utóélete

A fiaskóval végződött ügynöktelepítést az 1962-es mélyreható átszervezés alatt értékelték az illetékesek. Ennek keretében megerősítették a hírszerzést és a kémelhárítást, valamint felszámolták a „totális elhárítást” is.⁷⁰ Megállapították, hogy a dosszié jelentéseiben minduntalan hangoztatott körütekintő és a fokozatosság elvén alapuló beszerzés egyáltalán nem valósult meg, ennek következtében egy olyan „hírszerzőre” fecsértek pénzt és fáradságot, akiről már a legelején meg kellett volna állapítani, hogy csak Izraelbe akart emigrálni. Mindemellert a telepítést nem készítették elő rendesen, csak felületesen képezték ki, és telepítése után nem látták el a megfelelő anyagi támogatással, hogy saját lábára állhasson egy teljesen új világban.⁷¹ A jelentősen átalakított és a professzionalizmus felé megindított új hírszerzés már kritikusan állt a megelőző időszak ügyeihez, és ennek megfelelően újraértékelte azokat, hogy a hibákból a szervezet tanuljon, és lehetőleg hasonló, alapjaiban elhibázott akciókba ne vágjon bele, vagy ha mégis belekezd egy ilyen kilátástalan műveletbe, legalább szakmailag kifogástalanul hajtsa végre azt.

A magyar állambiztonság számára a lezárt ügy 1964-ben újra érdekessé vált, és kiállításba helyezték, hogy adott esetben újra felmelegítsék a kapcsolatot „Öntevékenyen”.⁷² Ennek nyilván az volt az oka, hogy a Közel-Keleten egyre puszkaporosabbá vált a levegő, többek között azért, mert Izrael szerette volna elterelni a Jordán határfolyó vizét, hogy termékennyé tegye a Negev-sivatagot. Az arab államokat támogató keleti blokk tagjaként ismételten jól jött volna egy hírszerző az ellenséges vonalak mögött. Kiderítették, hogy az egykori ügynök a helyi villanytársaságnál dolgozik tisztviselőként, valamint régi hobbijának hódolva egy, a magyar harmadosztálynak megfelelő szinten lévő klubban futballozik, és a javnei kerületben lévő csapatnál edző.⁷³ A kezdeti tapogatózástól függetlenül a kapcsolatfelvétel nem történt meg, ugyanakkor Kiss György azzal „sokkolta” a magyar titkosszolgálatot, hogy 1965. május 4-én besétált a magyar követségre, és a konzuli fogadáson arra kérte a Magyar Népköztársaság képviselőit, hogy állítsanak ki számára egy konzuli útlevelet. Mind ezt azzal indokolta, hogy felesége volt férjéhez költöznének Nyugat-Németországba, ahol az exférj jól menő vállalkozásába beszállva élnének. Mindeközben elejtette, hogy két-három héten belül megkapja a hontalan útlevelet is, amiről korábban úgy nyilatkozott, hogy ahhoz a magyar fél elutasító nyilatkozata szükséges. A zavaros történetből arra következtettek, hogy a „MOSZAD” – pontosabban a Sin-Bet, az izraeli biztonsági szolgálat⁷⁴ – provokátorként küldte a követségre, vagy pedig az egykori ügy-

70. Cseh, 1999: 79.

71. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/2. Feljegyzés, 1962. február 22.

72. ÁBTL 3.2.1. Bt-769/1. Határozat, 1964. április 20.

73. ÁBTL 3.2.5. O-8-317/1. Kivonat Kerbouche ügyéből, 1965. március 12.

74. Pál, 2016b.

nők csak jelezni kívánta szándékait.⁷⁵ 1966 elejére elkészült a konzuli útlevél, melynek átvétele céljából behívták „Öntevékenyt” a követségre. Tervei idő közben megváltoztak, mert nevelt fia kiment édesapjához, és egy éven belül együtt települnek Izraelbe. Ezzel kapcsolatosan viszont kérte a magyar hatóságokat, hogy fogadott fia adoptálását töröljék, mert már ismeri az édesapját, és nem szeretné, hogy az örökösödségnél probléma legyen. A papírok behozatalára ígéretet tett, de ezután már nem jelent meg többet magyar felségterületen.⁷⁶ Kiss György provokátor mivolta valószínűsíthetően csak az állambiztonság félelme volt, melyet mint eshetőséget vetettek fel és próbálták kivizsgálni. A magyar követség felkeresése sokkal inkább egy, a világban útját kereső ember tapogatózásának tűnik.

Kitekintés

A magyar hírszerzés jól láthatóan melléfogott akkor, amikor „Öntevékenyt” Izraelbe telepítette, ezt a saját apparátusa is bevallotta az 1962-es felülvizsgálatkor. Egyrészt az ügy a korai Kádár-korszak keleti blokknak való megfelelési vágyaként is értelmezhető, hiszen az, hogy egy újonnan alakult, tehát az önállóságára erősen érzékeny állam a helyi nyelvet nem beszélő hírszerzőt telepítettek, nagyfokú teljesítménykényszerről tesz tanúbizonyságot. Ugyanakkor kétségkívül megvolt a potenciál a lelkes ügynökben, akitől nem vitatható el, hogy az emigráción túl hazafias szándék is vezérelte, hiszen nagyon sokáig próbált megfelelni az elvárásoknak. Ellenben ezeknek felkészültségbeli – leginkább nyelvi – hiányosságok és támogatás nélkül nem tudott megfelelni. Az ügynök felajánlkozását a lehető legjobb pillanatban tette meg egy még formálódó, a korábbi sztenderdektől távolodó, de régi hibáit még le nem vetkőző titkosszolgálat számára, mely így vonakodva, de elfogadta a szolgálatait.

75. ÁBTL 3.2.5. O-8-317/1. Jelentés, Tel-Aviv, 1965. május 10.

76. ÁBTL 3.2.5. O-8-317/1. Jelentés, 1966. február 10.

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

3.2.5. Operatív dossziék

O-8-317/1 „Gemeinde”

3.2.1. Bt dossziék

Bt-769/1, 2 „Öntevékeny”

Hivatkozott irodalom

Bencsik–Nagy, 2005

Dr. Becsik Péter – Dr. Nagy György: A magyar úti okmányok története 1945–1989. Budapest, Tipico Design Kft.

Bentwich, 1960

Bentwich, Norman: Israel resurgent. London, Ernest Benn Limited.

Cseh, 1999

Cseh Gergő Bendegúz: A magyarországi állambiztonsági szervek intézménytörténeti vázlata, 1945–1990. In: Trezor 1. A Történeti Hivatal Évkönyve 1999. Budapest, Történeti Hivatal.

Erdei, 2004

Erdei András: A magyarországi zsidóság migrációja 1945–1955. Beszélő, IX. évf. 4. sz., április.

Gilbert, 1998

Gilbert, Martin: Izrael története. Budapest, Pannonica Kiadó..

Horn, 1991

Horn Gyula: Cölöpök. Budapest, Zenit Könyvek.

Kovács, 2013

Kovács András: Egy kényes ügy. Dokumentumok a magyar–izraeli titkos tárgyalásokról 1957–1961. in: Múlt és jövő, XXIV. évf. 2. sz.

Lukács–Fülöp, 2000

Lukács András – Fülöp Ottilia: Hullámzó barátság. Hetek, IV. évf. 20. sz., május 13.

Pál, 2016a

Pál István: A francia kapcsolat. Izrael fegyverkezésének főbb tendenciái az 1960-as évek elején a Belügyminisztérium II/3. (Hírszerző) Osztálya jelentései alapján. In: Magyarország Európában, Európa a világban. Tanulmánykötet Gazdag Ferenc 70. születésnapjára. Budapest, Dialóg Campus Kiadó.

Pál, 2016b

Pál István: A láthatatlan elhárítás. A tel-avivi magyar külképviseleti szervek biztonsági helyzete 1950–1967. Betekintő, X. évf. 2. sz.

Kulcsszavak: *hírszerzés, magyar követségi intézmények külföldön, labdarúgás*

Placing a Hungarian intelligence agent in Israel

György Kiss, under his pseudonym, "Öntevékeny" offered his services to Hungarian intelligence in 1957. He did this because his wife had gone to Israel with an emigrant passport, was expecting a child, and his emigration was out of question because of great powers political games. In my work I was looking for the answer if the training and installation of the agent was the desire of demonstration of the Hungarian government after the revolution, or it contained real intelligence potential.

The research pointed out that Kiss had appeared as an agent at the most adequate time, since the secret service, which was reformed but not yet strengthened after the revolution, had applied him with unfavorable antecedents. At the time of the 1962 revision, the system was self-criticized when they found the "Öntevékeny" affair basically a mistake. On the one hand, the deployment of the agent was forced, but the biggest problem was caused by inadequate and not gradual training, which resulted an agent with minimal English and Hebrew language proficiency, moreover he was refused to be sufficiently supported by money. The result was the agent's disengagement and exclusion from the network.

The "Öntevékeny" affair was an attempt of the early Kádár-intelligence, which demonstrates perfectly the need of the system modernization in 1962.